

La dreta històrica i el català

Durant l'època de la Restauració borbònica (1874-1931) les classes dominants illenques mantienien el català com a llengua domèstica, d'ús familiar i de relació social. Però públicament la llengua de prestigi i d'ús per part de mitjans de comunicació i, per descomptat, la llengua oficial era el castellà. Com no és difícil suposar, en aquell context el triomf professional i social màxim era despuntar a la capital espanyola, a Madrid. A tot l'àmbit illenc passava així. El cas més conegut de mallorquí que arribà a la cúspide del poder polític madrileny fou Antoni Maura i Muntaner (1853-1925), cinc vegades president del Consell de Ministres. Maura parlava en català i mantingué sempre una estreta relació amb Mallorca, si bé va residir i morir a Madrid.

La referència a Maura no és gratuïta. De fet, per a l'historiador mallorquí Pere Fullana, segons explicà en conversa amb aquest setmanari la setmana passada, "el maurisme hauria pogut ser l'opció política de drete que conservés el català, però no va ser així" i quan el maurisme, és a dir, el partit conservador a Balears, optà per l'estratègia castellanitzadora, les classes dirigents autòctones passaren progressivament a mestyenir el català.

La Renaixença. Al l'escalfor del moviment de la Renaixença a Catalunya, a les Illes s'inicien moviments en ambients culturals que pretenien seguir la mateixa ona. En síntesi, es tractava de convertir el català en llengua de prestigi cultural i social també a Balears. Tal com és pot imaginar, en una societat amb un alt nivell d'analfabetisme, la minoria cultural ho era molt, de minoria; fins i tot era molt minoritària dins de la seva classe, la *distinció* social, de la classe benestant.

Durant tot el XIX aquesta elit social i econòmica illenca no té una actitud contrària al català. Segons l'historiador citat, "no és que fossin catalanistes, no ho podem dir, això, però tampoc

La classe dominant i la drete política balear abandonaren el català, que era la seva llengua durant el XIX, per abraçar el castellà durant el XX.

s'oposaven a les veus que volien la recuperació del català com a llengua literària i de relació social". Així, per exemple, Fullana considera que l'Església catòlica tingué una importància cabdal en aquesta actitud de les elits socials. "Hem de tenir en compte que l'Església veia, en aquells anys, com els seus fidels, en la seva majoria pagesos, no eren persones cultes, ni de bon tros, de fet l'analfabetisme era molt alt, i per consegüent s'havia d'acostar als seus fidels no amb el llatí sinó amb la llengua que ells parlaven, que era el català". Respecte a això, cal recordar la personalitat i la petjada que va deixar Antoni Maria Alcover (1862-1932), el creador de les *Rondalles Mallorquines*, iniciador del *Diccionari Català-Valencià-Balear* –amb la Crida de Convit de 1900–, impulsor i organitzador del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana i que fou considerat "l'apòstol de la llengua". Alcover, a més, ocupà el càrrec de vicari general de la diòcesi de Mallorca entre 1898 i 1916, quan l'església catòlica mallorquina, i balear en general, era ultraconservadora i defensora de la societat de classes.

Paral·lelament, Fullana explica que dins de molts sectors cultes el català brillava per la seva absència perquè eren àmbits totalment castellanitzats, però això no vol dir, explica, "que existís un rebuig clar i exprés contra el català, perquè no era així; es tractava més aviat d'una actitud fruit del costum de

sempre parlar en mallorquí, menorquí i eivissenc i que com que no se sabia escriure el català, s'usava el castellà de forma *natural* a l'hora d'escriure". I això, per descomptat, al marge de l'evidència que tot el món oficial era en castellà.

Aquest era el panorama general tradicional en la relació entre les elits socials i econòmiques i el català. Per una banda, unes molt petites minories de classe benestant que dins del món cultural estaven descobrint que el català podia ser una llengua tan literària i científica, i de prestigi, com el castellà. Per l'altra, aquesta minoria estava enquadrada dins de la classe dirigent que no impulsava el català però, com que l'usava habitualment, tampoc no hi era hostil.

En aquest context, la minoria cultural de l'elit social i econòmica que utilitzaven el català en les seves obres –encara que no tots ho feien sempre– adquireix una gran empenta amb l'anomenada Escola Mallorquina, membres de la qual eren, entre d'altres, Miquel dels Sants Oliver (1864-1920), Miquel Costa i Llobera (1854-1922) i Joan Alcover (1854-1926). Especialment és important Alcover per la relació personal que tenia amb el polític Antoni Maura. Segons Fullana, "Alcover, que era molt conservador, hauria pogut ser la persona que assolís que el maurisme, és a dir, el conservadorisme mallorquí i balear, fos una opció política que mantingués, si més no, la mateixa actitud de l'elit d'abans cap al català, però no va ser així". El Partit Conservador a les Illes optà per l'estratègia que l'historiador considera "de connexió amb les bases manco cultes en les quals hi havia un desinterès absolut cap a la necessitat de prestigiar el català". Una opció estratègica que rebria una empenta molt forta a la segona i tercera dècades del nou segle.

El canvi. Segons Fullana, durant la segona i tercera dècada del nou segle XX hi ha un canvi que serà cabdal a

l'hora d'explicar la progressiva castellanització de la dreta illenca. És ver que, per una banda, són els anys en què es creen grans iniciatives culturals favorables al català. Com per exemple, el cas de l'Associació per la Cultura de Mallorca, fundada el 1923 a partir d'una proclama signada per Jaume Sastre, Andreu Bordoy, Joan Capó, Guillem Colom, Miquel Duran, Llorenç Garcias, Pere Oliver i Josep Claverol. Era un moviment que es declarava al marge de tot partit polític i que pretenia, així, ser una plataforma en la qual convergissin els qui coincidien en la necessitat de difondre i impulsar el català a Mallorca al marge d'ideologies. És a dir, pretenia unir conservadors, liberals i esquerrans. Va tenir una gran importància, però el seu impacte se circumscribia a àmbits molt reduïts.

Però, per una altra banda i al mateix temps, és el moment en què es viu un gran desenvolupament del que posteriorment seran els mitjans de comunicació de masses que, recorda Fullana, "tots eren en castellà i tindran una influència determinant" en la castellanització de la població i que, per tant, donaren més ales a l'estratègia esmentada del conservadorisme polític a Balears. En efecte, el cine, el nou invent que s'havia presentat a Palma del 1898, experimenta a partir de la segona dècada del segle XX un auge espectacular i durant els anys vint esdevé un mitjà d'entreteniment i de comunicació d'enorme impacte social. I era totalment en castellà. Per un altre costat, els diaris, que a les acaballes del XIX eren amb prou feines dos plecs cadascun de quatre pàgines, passen durant els anys vint del segle XX a ser més semblants al que seran posteriorment els diaris moderns, amb una creixent tirada —almenys així era amb les principals capçaleres: *La Última Hora*, *La Almudaina* i el *Diario de Palma*— i per tant amb un èxit popular cada vegada més gran. I tots estaven escrits en castellà íntegrament.

Recorda l'historiador que en aquells anys es produeixen també iniciatives culturalment molt importants per al català. Del si de l'Associació per a la Cultura de Mallorca sorgí, per exemple, *La Nostra Terra*, una re-

Antoni Maura hauria pogut mantenir el català com a llengua de la dreta política balear, però el maurisme a les Illes optà per la castellanització.

vista totalment en català, fundada el 1928; s'organitzaren els Jocs Florals, a Felanitx el 1923; s'impulsà l'edició de l'Almanac Mallorquí (1924-1926)... Molts dels culturalment catalanistes abraçaren en aquells anys, i posteriors, les idees regionalistes. Miquel dels Sants Oliver publicà *La cuestión regional*, una de les fonts teòriques del moviment que finalment acabarà qual·lant en el grup dels impulsors del que havia de ser l'Estatut d'Autonomia per a Balears, seguint l'estela del que s'aprovà a Catalunya, i que mai no va arribar a ser aprovat. Però tots aquests

moviments eren, segons diu Fullana, "molt minoritaris dins de la societat balear".

Tots els impulsors d'aquestes iniciatives culturals —entre d'altres— eren persones de classes benestants. A pesar que alguns eren progressistes i intentaren, com ho féu Gabriel Alomar (1873-1941), "connectar les classes populars amb el renaixement del català", diu Fullana, no ho aconseguiren. L'obrerisme desconfiava del catalanisme, de fet el veia com a cosa intrínseca a les classes dominants les quals consideraven opressores dels obrers.

El liberalisme polític creat pel potentat Joan March tenia catalanistes al seu si, però el partit mai no ho fou, de catalanista.

En la dreta política, representant de l'elit social i econòmica, la castellanització és progressiva durant les tres primeres dècades, diu Fullana. I ni tan sols “el liberalisme impulsat per Joan March” –el famós contrabandista convertit en banquer– va fer una aposta política pel català a pesar que dins del moviment liberal que creà existien persones que com Guillem Forteza o Josep Sureda i Blanes eren catalanistes.

El franquisme. Amb la Segona República la dreta tradicional mallorquina i balear que s'estava castellanitzant durant les primeres dècades del segle forma part de la dreta més antirepublicana. I és la que venç a Mallorca en les eleccions de 1936, fent la coalició de

tots els grups dretans contra el Front Popular. Ja és una dreta política totalment castellanitzada i espanyolitzada en el sentit que veu en el català un sinònim d'autonomisme, que és una idea política que combat amb veheència.

Durant la República es donen renovats intents de popularitzar el català.

El partit conservador de Maura va abandonar el català

Per exemple, des de posicions progressistes radicals com les de la revista *Foch y Fum* –anticlerical i sobretot antiverguista, és a dir, contrària a Joan March, publicada en català i castellà– i també amb personalitats progressistes d'extracció social benestant com ara Emili Darder, que va ser batlle republicà de Palma; el citat Gabriel Alomar, que fou ambaixador de la República a Egipte, els quals ajuden a intentar prestigiar el català entre les classes desfavorides. Però aquestes iniciatives tenen un abast molt limitat, i, per a acabar-ho d'arrodonir, la Guerra Civil posaria fi a totes.

Amb el franquisme i durant els anys de la postguerra la castellanització de les classes dominants és la norma. Fins i tot en l'àmbit domèstic. La consigna era usar sempre el castellà. És cert que, com diu Fullana, hi hagué “catalanistes que segueixen amb la seva vida i fins i tot publiquen en català, com és el cas de Moll [Francesc de Borja], perquè són part de la dreta de sempre i no representen cap tipus de perill per a la dictadura”, però la classe dominant tradicional té en el castellà la seva llengua de relació social, professional i cada vegada més també domèstica.

Cal fer un incís. És veritat que el bessó de l'aristocràcia mallorquina, la classe coneguda com “els senyors de Palma”, va mantenir fins pràcticament l'actualitat un català depurat, com a llengua de relació entre parells i com a element de distinció per sobre la resta de la societat. Aquest fenomen l'ha estudiat la filòloga Antònia Sabater en *Els senyors de Palma. Història oral*, publicat el 2012 i que és la tesi doctoral de l'autora defensada a la Universitat de les Illes Balears el 2011. Però aquest grup social era molt poc nombrós –el llibre s'ha fet a partir de menys de trenta entrevistes realitzades a la primera dels anys noranta– sobre el conjunt de la classe dominant. Aquesta vetusta aristocràcia ja feia moltes dècades que només era un record del que havia estat en els seus temps d'esplendor.

La majoria de la classe dominant socialment i econòmica, així com la dreta política, dels anys del franquisme era totalment castellanitzada. I res no canviaria fins a la mort de Franco i l'inici de la Transició democràtica.